

Ana Krajnc

STAREJŠI SE UČIMO

Izobraževanje starejših v teoriji in praksi

*Ljubljana, Univerza za tretje življenjsko obdobje,
združenje za izobraževanje in družbeno vključenost, 2016*

Le dve leti po monografiji *Spoznaj sebe in druge* zaslužne profesorice ljubljanske univerze, andragoginje dr. Ane Krajnc smo dobili njeno novo monografijo z naslovom *Starejši se učimo. Izobraževanje starejših v teoriji in praksi*. Da je lahko tretje življenjsko obdobje ne le dolgo, temveč tudi bogato, plodno, intenzivno in še kako angažirano, nam avtorica ne dokazuje le s svojimi številnimi strokovnimi in znanstvenimi objavami, domačimi in mednarodnimi projekti ter predanim delom v okviru Univerze za tretje življenjsko obdobje (UTŽO), ki dosega neverjetne razsežnosti (33 let delovanja, 52 organizacij UTŽO po Sloveniji, letno okrog 22.000 študentk in študentov), ampak tudi z novimi in relevantnimi premisleki učnih praks, posredovanjem in premišljanjem izkušenj aktivnega udejevanja in vodenja UTŽO ter s širokimi refleksijami družbenih, psiholoških in učnih procesov, ki prečijo sodobne družbe od prvega pa do zadnjega življenjskega obdobja.

Ker je bilo o neprecenljivem prispevku Krajncve k razvoju domače in mednarodne andragogike že ogromno napisano in ker je ne nazadnje tudi zasnovala in 19 let urejala *Andragoška spoznanja*, se bo pričujoča recenzija osredotočila le na nekaj poudarkov iz njene zadnje monografije, v kateri avtorica premišlja zastarele stereotipe, diskriminacijo, izključenosti in tako naprej, kot tudi nove zakonitosti in nove, inovativne obravnave starosti, staranja in vseživljenjskega učenja. Monografijo, ki obsega 260 strani in je sestavljena iz 13 poglavij ter zaključka in povzetka, ki ga je dopisala Dušana Findeisen, avtoričina dolgoletna sodelavka in soustvarjalka UTŽO, lahko povzamem v štiri vsebinske slove.

V prvih treh poglavjih Krajnceva obravnava značilnosti tretjega življenjskega obdobja in družbeni razvoj. Sledijo tri poglavja (četrt, peto in šesto), v katerih predstavi celoten andragoški cikel (od motivacije za izobraževanje pa vse do evalvacije in uporabe novega znanja) ter tri poglavja (sedmo, osmo in deveto) o zgodovini in razvoju slovenske UTŽO (o delovanju mreže, osnovnih konceptih UTŽO in strukturi univerze). Posebno veljavo monografiji daje razprava o mentorju in animatorju, dveh ključnih soustvarjalcih študijskega procesa na UTŽO, kar avtorica dopolni še s poglavjem o inovativnih primerih dobrih praks izobraževanja oziroma učenja starejših (dvanajsto poglavje) ter kratkim premislekom treh različnih publik pri učenju in izobraževalnih subkultur (trinajsto poglavje).

Avtorično delo odlikujeta razumljivost besede in pripovedni slog pisanja, v katerih znanimo neprecenljive večdesetletne teoretske in praktične izkušnje delovanja in razvijanja področij andragogike v domačem in mednarodnem prostoru. Besedilo je podprto s koncepti in pristopi nekaterih utemeljiteljev andragogike in psihologije iz sedemdesetih let 20. stoletja, ki jih danes obe stroki preveč zapostavljata, četudi imajo njihovi koncepti moč razlagati sodobne družbene probleme, kar Krajnčeva s pridom uporablja tudi pri svojih razmišljanjih.

Že v prvem poglavju z naslovom »Izobraževanje starejših in družbeni razvoj« se Krajnčeva sprašuje, kdo nas je pravzaprav pripravil na tretje življenjsko obdobje, ki lahko traja tudi 30 ali 40 let, saj človek z upokojitvijo ne more onemeti. Če natančneje pogledamo politične, izobraževalne, socialne in druge strategije, ki obravnavajo starajočo se in dolgoživo družbo ter že drugo desetletje poudarjajo paradigmo vseživljenjskega učenja, kaj hitro ugotovimo, da gre bolj za retoriko kot pa za dejanske poskuse razvijanja področij, ki bi obravnavala in polnomočila starejše populacije. Pobude, prakse in aktivnosti, v katerih dejansko odzvanjajo potrebe starejših po učenju, družbeni pripadnosti, vključenosti, aktivnosti, samorealizaciji in tako naprej, so bolj kot politično načrtovane stvar navdiha in predanega prostovoljnega dela učečih se, pretežno tistih, ki delujejo znotraj nevladnega sektorja, kar ne nazadnje dokazujejo zlasti UTŽO v Sloveniji (in kar avtorica prek zgodovine aktivnosti na domačem in mednarodnem podiju natančno popiše v sedmem, osmem in devetem poglavju monografije), pa tudi centri dnevnih aktivnosti ter druge podobne organizacije ali društva, v katerih se samouresničujejo odrasli, starejši, upokojenci in drugi.

Avtorica poudarja, da lahko vprašanje starajoče se družbe postane zastrašujoče, če je podvrženo družbenim stereotipom o staranju in starosti. Če človeka z upokojitvijo silimo v psihološko in socialno smrt, če ga odpišemo, če ga štejemmo za nepotrebne, mu s tem ne damo niti priložnosti, da bi odkril in izkoristil možnosti nove življenjske situacije, ki nastopi z novih življenjskim obdobjem. Ker smo ljudje bitja perspektive, trdi Krajnčeva, ker predvidevamo in zato hodimo vedno korak pred realnostjo, moramo tudi tretjemu življenjskemu obdobju poleg priprave nanj in na njegovo trajanje nameniti številne senzibilnosti, kamor avtorica med drugim prišteva socialne in psihološke spremembe, prilagajanje občutij in vedenj, spoznavanje čustev in vrednot ter sposobnosti starejših za izobraževanje, o čemer natančneje govori tretje poglavje. Četudi je slovenska andragogika (še zlasti pa njena praksa prav prek UTŽO) v številnih vidikih zgled drugim, bolj razvitim zahodnim sistemom vseživljenjskega učenja in izobraževanja starejših, pa nam vendarle še ni uspelo izoblikovati in permanentno voditi predupokojitvenih izobraževalnih programov oziroma priprav na tretje življenjsko obdobje. Da je upokojitev eno pomembnejših življenjskih razdobij, opozarjajo številne stroke, tudi zdravstvena, zato ni presenetljivo, da Krajnčeva v številnih svojih delih in javnih predavanjih opozarja na visoko smrtnost moških prav v prvem letu po upokojitvi ter poudarja potrebo po socialnem učenju med generacijami in potrebo po socialni pripadnosti.

Staro, zakoreninjeno in stereotipizirano podobo starosti, ki jo avtorica predstavi prek 40 lastnosti starejših (str. 41–42), ponekod, zlasti v učečih se okoljih in skupnostih, kot je

UTŽO, zamenjuje sodobna podoba starosti. Medtem ko so za prvo značilne predvsem lastnosti, ki poudarjajo odvisnost, nemoč, nesamozavestnost, neučehnost, neprilagodljivost, izljuhenost ter čakajoče, neplodno in socialno izkljuheno življenje, druga poudarja aktivnost, vedoželjnost, solidarnost, angažiranost, svobodo in sodelovanje oziroma dejavno starost. Na UTŽO se srečujejo z obema podobama starosti in na mentorje polagajo veliko odgovornost pri soočanju z negativnim družbenim stereotipom o starejših med svojimi študentkami in študenti ter odpravljanju njegovih posledic. Tudi zato je vloga mentorja v izobraževalnem procesu starejših in animatorja, ki je srce študijskega krožka, za avtorico osrednja pri razumevanju novega, drugačnega učnega procesa v tretjem življenjskem obdobju, v katerega vstopajo in ga soustvarjajo starejši. »Starejši so v nasprotju z mladimi subjekti svojega izobraževanja« (str. 235), zato se ta oblika izobraževanja in učenja tudi značilno razlikuje od drugih oblik izobraževanja, ki jih determinirajo druga življenjska obdobja, čemur avtorica daje poseben pomen. Tega poudarka se v zadostni meri ne zavedata ne politika in ne družbe, nedvomno pa tudi tisti del andragoške stroke, ki ostaja ločen ali distanciran od neposrednih družbenih praks (torej ne le od dela s študentkami in študenti tretjega življenjskega obdobja, temveč tudi od družbenih procesov, ki determinirajo vsa življenjska obdobja in sodobno kapitalistično družbo kot tako z vsemi njenimi protislovji in procesi razločevanja in fetišizacije).

Ena od metod preseganja stereotipiziranega dojemanja starih in starosti je nedvomno socialna bližina, ta pa je odvisna od tega, koliko so različne generacije povezane v procesu dejavnega staranja družbe in vpete vanj, oziroma od tega, koliko so starejši v družbi sploh prezentni in na kakšen način. Manj ko imajo različne generacije medsebojnih stikov oziroma bolj ko je starejša generacija osamljena oziroma izolirana, bolj stereotipizirane so predstave o starosti in starajoči se družbi. »Kot vedno, ko ne govorijo izkušnje, imajo prednost socialni stereotipi, pa naj bodo še tako odtrgani od stvarnosti.« (Str. 45) Skrajne oblike stereotipov lahko privedejo do pozivov po odvzemu volilne pravice starejšim, je opozorila avtorica na predstavitvi monografije, o čemer se ne sprašujejo le ponekod po svetu, ampak tudi že v Sloveniji. Samo s socialno bližino lahko posamezniki nabirajo izkušnje o starejši generaciji (in pripadniki starejše generacije o mlajši), s čimer se starost ne zapira več v kategorije tujega, oddaljenega in nedoživetega, temveč prezentnega, soobstoječega, domačega. A za vzpostavlanje socialne bližine morajo biti postavljeni tudi neki družbeni temelji in izpolnjeni pogoji, da generacije lahko sodelujejo oziroma da se starejšim tudi dodelijo mesto, pomen, vrednost in možnosti za delovanje v družbi.

Vprašanje, koliko, kdaj (in če sploh) naša družba ustvarja pogoje za dejavno starost, bi lahko spodbudilo dolgo razpravo. Dejstvo pa je, da razen različnih izobraževalnih ponudb in aktivnosti v nevladnem sektorju starejši v svojem tretjem življenjskem obdobju praviloma nimajo več zagotovljenih enakih možnosti participacije v ustvarjanju širšega družbenega življenja. To dokazujejo številna dejstva, nedvomno pa tudi vse večja izključenost iz delovnih procesov na eni strani in prenizke pokojnine (oziroma dohodki) večine starejših za dostojno življenje na drugi strani. Zato tudi ni presenetljivo, da starejši, podvrženi pričakovanjem okolja, pogosto podležejo stereotipu in diskriminaciji po starosti,

kajti z upokojitvijo gre vsak posameznik skozi celo vrsto osebnih psiholoških in drugih procesov, s katerimi se mora soočiti, zlasti pa, kot ugotavlja Krajnčeva, mora človek po upokojitvi dati svojemu življenju strukturo in novo vsebino (str. 73), družbeni sistem pa bi mu moral dopustiti, da nadaljuje svoje življenje.

Boj proti diskriminaciji po starosti, ugotavlja Krajnčeva, ne zadeva le starejše, temveč v enaki meri ali še bolj mlade. In ko sem prav te dni s študentkami in študenti Fakultete za socialno delo premišljala o sodobnem kapitalizmu, med drugim, koliko nam ta še dovoli spontanost, je ena od študentk poudarila: »Pravzaprav ne vem natančno, kdaj in če sploh sem v svojem življenju naredila kaj spontanega.« Izjava dvajsetletnice, vpisane v visokošolski program izobraževanja, zelo jasno pokaže, kaj se dogaja z ustvarjalnostjo učečih se, na kar se Krajnčeva v svojih delih nanaša z Iličevim konceptom zašolane družbe oziroma mladine in se sprašuje, kdo si po 20 letih šolanja sploh še upa sanjati. Kako torej do prepotrebne socialnega (medgeneracijskega) učenja in do drznosti, ki nam lahko pomaga do širših družbenih sprememb? Kako do dveh novih praks, ki ju skozi svojo monografijo Krajnčeva postavlja v ospredje?

Izobraževanje starejših ima velik družbeni pomen, trdi avtorica (str. 70–71), saj je nosilec novih družbenih funkcij izobraževanja in znanja v današnji družbi ter glasnik novih razmer, ki poleg medgeneracijske vzajemnosti in dejavne starosti lahko krepijo tudi nacionalni dohodek, srebrno ekonomijo (nove oblike dela za vse generacije s podporno zakonodajo), zdravje, medsebojno učenje, socialne in kulturne dobrine, izboljšajo kakovost življenja starejših in s tem prinesejo razbremenitev mlajših generacij, pospešujejo oblikovanje inkluzivne družbe, vplivajo na povečanje števila izumov, ohranjanje socialnega kapitala, zmanjšanje socialne izključenosti, prenašanje znanj, ohranjanje ali ponovno pridobivanje družbenega položaja starejših in tako naprej. Za vse navedene potrebe in alternative, ki jih v svoji novi monografiji nakazuje Krajnčeva, pa bodo poleg dejavnih starostnic in starostnikov, ki so že aktivni (ali pa še bodo aktivni) v okviru različnih društev in organizacij, ob občasnem in projektne financiranju tovrstnih aktivnosti iz domačih in evropskih sredstev potrebni tudi bolj okrepljen tretji sektor, novo razumevanje dolgožive družbe ter zakonodaja, ki bo senzibilna in dojemljiva za vse generacije in različna življenjska obdobja, ne nazadnje tudi za starost, ki, kot ugotavlja Krajnčeva, ne prinaša le slabosti, ampak tudi številne prednosti in nove situacije, o katerih se učijo in o njih za zdaj premišljajo vsaj študentke in študenti, povezani v UTŽO.

Marta Gregorčič